

ULICA ŚWIĘTY MARCIN – DOŚWIADCZENIA POZNAŃSKIE

PAWEŁ SZUMIGAŁA

STRESZCZENIE

W artykule podjęto próbę przybliżenia zagadnień związanych z kształtowaniem ważnej sfery publicznej miasta Poznania – ulicy Święty Marcin, której przestrzeń jest przejawem wzajemnego oddziaływania potencjałów: historycznego, estetycznego, kulturotwórczego kolejnych pokoleń. To przestrzeń, która jest efektem ciągłego ścierania się „nowego” ze „sta-

rym”. Podejmowane zagadnienia przedstawiono w kontekście uwarunkowań artystycznych, funkcjonalnych, przestrzennych i architektonicznych.

Słowa kluczowe: Święty Marcin, sztuka, pomniki, krajobraz, Poznań

ŚWIĘTY MARCIN STREET – POZNAŃ EXPERIENCE

ABSTRACT

The article is an attempt to describe issues related with the development of Święty Marcin Street, which is an important public space in the city of Poznań. The place is the scene of interaction of the historical, aesthetic, culture-creating and human capital of many generations. This space is the effect

of a constant confrontation between the old and the new. The issues described in the article are presented in the context of artistic, functional, spatial and architectural conditions.

Key words: Święty Marcin, art, statues, landscape, Poznań

Wstęp

Pojemność tematyczna i znaczeniowa pojęcia „sztuka miejska i przestrzeń kulturotwórcza” jest bardzo obszerna i dotyczy wielu poczynąń ludzkich. Ważnym aspektem tej przestrzeni jest przede wszystkim jej estetyka, funkcjonalność, dostępność, atrakcyjność, rozpoznawalność oraz możliwość identyfikacji się mieszkańców ze sztuką i przestrzenią. Dopiero ludzie (mieszkańcy i goście) wypełniając tę przestrzeń i funkcjonując w niej nadają jej swoisty koloryt i indywidualny charakter. Sztuka w przestrzeni miast może przejawiać się w postaci trwałej oraz ulotnej i chwilowej. Trwałe przejawy sztuki w mieście to: struktury, barwy, faktury architektury i jej

detalu, rzeźby, pomniki i formy plastyczne, reklamy i murale. Dopełnieniem tego obrazu jest tło – pozostałe elementy krajobrazu miasta takie, jak odcienie zieleni, barwy kwiatów, kolory i faktury ulic, chodników i placów, ale również kolory i kształty pojazdów oraz sylwetki ludzi. Natomiast do tych ulotnych przejawów działalności artystycznej zaliczyć należy: imprezy okolicznościowe i sezonowe, teatry uliczne, happeningi, festyny, koncerty itp., w których ważną rolę pełni również woń, zapach, dźwięk i światło, ale również odcienie skóry ludzi oraz koloryt ich ubiorów, widzów i przechodniów oraz tych, którzy zaangażowali się mniej lub bardziej świadomie w tworzenie takiego spektaklu. Dla Poznania taką przestrzenią była i jest ulica Święty Marcin.

1. Rys historyczny ulicy Święty Marcin

Ulica Święty Marcin jest jedną z najstarszych ulic i najważniejszych arterii obecnego Poznania. Życie ulicy przeplatane było okresami prosperity i upadku. Obecnie jesteśmy niestety świadkami tego drugiego przypadku. Opowieść o ulicy Święty Marcin zaczyna się w średniowieczu. Jej nazwa pochodzi od XII-wiecznej osady zwanej Świętym Marcinem, która powstała wokół kościoła pod wezwaniem św. Marcina. Dlatego nazwa ulicy brzmi: Święty Marcin, a nie ulica Świętego Marcina. Nazwa ulicy po raz pierwszy wymieniona została 24 kwietnia 1252 roku w dokumencie kapituły poznańskiej, która odstępowała tę osadę księciu Przemysławowi I. W roku 1797 ulica Święty Marcin została włączona przez władze pruskie w granice miasta i jest to początek jej rozwoju i rozkwitu. Niestety w roku 1850 na odcinku pomiędzy dzisiejszą ul. Kościuszki a al. Niepodległości została wzniesiona brama Berlińska ze zwodzoną częścią przybramną, która broniła dostępu do miasta. Ale już w roku 1893 nastąpił ponowny okres rozwoju i ulica Święty Marcin stała się pierwszą w Poznaniu ulicą z nawierzchnią asfaltową. Bramę Berlińską zburzono w 1901 roku, a w latach 1904–1910 wzniesiono Zamek Cesarski, który należał do większego założenia urbanistycznego – dzielnicy Zamkowej (il.1a). W 1919 roku usunięto z placu przy Zamku Cesarskim pomnik Otto von Bismarcka i wzniesiono w tym miejscu pomnik Najświętszego Serca Pana Jezusa¹, jako wotum za odzyskaną niepodległość. Podczas II wojny światowej zabudowania ulicy doznały wielkich zniszczeń. Po wyzwoleniu Poznania i zakończeniu walk w lutym 1945 roku uruchomiono przy Świętym Marcinie, pierwszy po wojnie hotel w Poznaniu, który nosił nazwę – hotel „Royal”. Odbudowa zniszczeń wojennych zachowała pierwotny przebieg ulicy z charakterystyczną odgiętą osią (il. 1b).

W czerwcu 1956 roku ulica Święty Marcin była świadkiem pierwszego w powojennej Polsce zrywu mieszkańców Poznania – był to krwawo stłumiony poznański czerwiec 1956 roku (il. 2a). W 1960 roku na placu im. Adama Mickiewicza (plac przy skrzyżowaniu ulicy Święty Marcin z al. Niepodległości, obok Zamku Cesarskiego) odsłonięty zo-

stał pomnik Adama Mickiewicza². W dniu 28 czerwca 1981 roku odsłonięto Krzyże Poznańskie – pomnik Poznańskiego Czerwca 1956³, który stał obok monumentu Adama Mickiewicza na miejscu zburzonego przez okupanta niemieckiego pomnika Wdzięczności (il. 2b). W okresie od 1945 do 1989 ulica nosiła nazwę Czerwonej Armii. Święty Marcin w tym okresie był areną 1-majowych pochodów, a w roku 1966 odbywały się tu państwowe uroczystości 1000-lecia chrztu Polski.

Nowe trendy urbanistyczne po II wojnie światowej wzbudziły w zamierzeniach architektów i urbanistów potrzebę zmiany wyglądu ulicy na bardziej nowoczesny. W październiku 1965 roku rozpoczęto prace przy wznoszeniu wieżowców Centrum między ulicami Kantaka i Ratajczaka. Wyburzono część północnej pierzei ulicy (kilka XIX-wiecznych kamienic) i po kilku latach powstało w tym miejscu pięć wysokich biurowców z dwukondygnacyjnym łącznikiem mieszczącym placówki handlowe i banki, a ulica Święty Marcin została w tym miejscu znacznie poszerzona. Były to lata dobre dla ulicy, która zyskała rangę reprezentacyjnej, kulturalnej i handlowo-usługowej przestrzeni miasta. Intensywny rozwój wielkoobszarowych obiektów usługowo-handlowych w centrum Poznania (tzw. galerii handlowych), spowodował jednak w ostatnich latach zubożenie funkcjonalne i znaczne osłabienie znaczenia usługowo-handlowego ulicy Święty Marcin.

2. Przeobrażenia przestrzenno-funkcjonalne ulicy Święty Marcin

Ulica Święty Marcin prezentuje wysokie walory urbanistyczne i kulturowe w przestrzeni miasta. Równoleżnikowy, prosty przebieg ulicy stanowi połączenie komunikacyjne Starego Miasta z częścią zachodnią XIX-wiecznego centrum Poznania, gdzie zlokalizowane są Międzynarodowe Targi Poznańskie, stare Zoo i rondo Kaponiera (zwane było również rondem Mikołaja Kopernika). Ulica Święty Marcin skupia w swoim obszarze i bezpośrednim sąsiedztwie najważniejsze i najbardziej rozpoznawalne (również dla gości) klimaty i rodzaje przestrzeni publicznych miasta. Na zachodnim końcu ulicy zlokalizowane jest wspomniane już rondo

¹ Zwany pomnikiem Wdzięczności, odsłonięcie nastąpiło 30 października 1932 r., autorem projektu był architekt Lucjan Michałowski, rzeźbę Chrystusa wykonał Marcin Rożek, a płaskorzeźby – Kazimiera Pajzderska. Pomnik został wysadzony w powietrze przez Niemców w październiku 1939 r.

² Według projektu Bazylego Wojtowicza.

³ Autorstwa rzeźbiarza Adama Graczyka i architekta Włodzisława Wojciechowskiego.

1a. Widok na Święty Marcin z początku XX wieku, na pierwszym planie z lewej strony widoczny Zamek Cesarski.

Źródło: Internet [1]

1a. A view to Święty Marcin Street in the early 20th century, the Emperor's Castle can be seen in the foreground on the left.

Source: Internet [1]

1b. Widok na powojenny Święty Marcin w kierunku Kaponiery. Źródło: Internet [2]

1b. A post-war view to Święty Marcin Street running towards the Caponier. Source: Internet [2]

2a. Manifestacja ludności Poznania w czerwcu 1956 roku. Źródło: Internet [3]
2a. The protest of Poznań inhabitants in June 1956. Source: Internet [3]

2b. Pomnik ku czci ofiar Poznańskiego Czerwca 1956 r. Fot. P. Szumigąła, 2016 r.
2b. The monument commemorating the victims of the June 1956 Uprising. Photo by P. Szumigąła, 2016

3a. Widok w kierunku nowego wieżowca na Kaponierze – widoczny dysonans przestrzenny z otoczeniem, po lewej: Akademia Muzyczna, po prawej: Uniwersytet Adama Mickiewicza. Fot. P. Szumigała, 2017 r.

3a. View in the direction of a new skyscraper on the Kaponiera Roundabout – it is in stark spatial contrast to the neighbouring buildings, on the left: Ignacy Jan Paderewski University of Music, on the right: Adam Mickiewicz University. Photo by P. Szumigała, 2017

3b. Nowy wieżowiec widziany z ul. Grunwaldzkiej – kontrowersyjne „połączenie” z hotelem Sheraton. Fot. P. Szumigała, 2017 r.

3b. The newskyscraper viewed from Grunwaldzka Street – controversall “call” from the Sheraton. Photo by P. Szumigała, 2017

Kaponiera z hotelem Merkury (punkt orientacyjny dla przyjezdnych). Obecnie przy Kaponierze (il. 3a, b), kończy się realizacja nowego wieżowca o kontrowersyjnej formie. Struktura i skala tej bryły zbiera negatywne opinie mieszkańców, gdyż wywołuje dysonans przestrzenny z sąsiednimi budynkami i otoczeniem. Kontrowersje przestrzenne są widoczne ze znacznej odległości (szczególnie z placu Mickiewicza), ponieważ obiekt ten zlokalizowano na zamknięciu osi ulicy Święty Marcin. Plac Mickiewicza należy do największych tego typu przestrzeni w Poznaniu i zajmuje obszar przy skrzyżowaniu z aleją Niepodległości, która jest fragmentem Ringu Stübgena⁴ powstałym na przebiegu starych obwarowań. To tu występuje szczególne nagromadzenie najważniejszych obiektów Poznania takich, jak Uniwersytet Adama Mickiewicza z aulą uniwersytecką (il. 3), w której odbywają się liczne koncerty oraz konkursy o randze międzynarodowej, np. konkurs Henryka Wieniawskiego.

Po przeciwnej stronie znajduje się Aula Nova i Akademia Muzyczna im. Ignacego Jana Paderewskiego oraz nieco dalej Filharmonia Poznańska im. Tadeusza Szeligowskiego, dawny budynek Ziemstwa Kredytowego (obecnie nr 81). Charakterystycznym elementem o znaczeniu kulturowo-artystycznym jest umieszczony na dachu tego budynku, działający od lat 70. XX wieku, jeden z piękniejszych i rozpoznawalnych w Poznaniu, neon reklamujący chór chłopięcy Słowiki Poznańskie⁵ (il. 4a). Plac Mickiewicza od strony wschodniej zamyka bryła Zamku Cesarskiego – obecnie Centrum Kultury Zamek, wraz z kinem zamkowym, Teatrem Lalki i Aktora „Marcinek”, konsulatami oraz licznymi instytucjami artystycznymi i kulturalnymi. Znalazły tam również swoje miejsce pracownie artystyczne, restauracje, kluby. W salach, holach i dziedzińcach zamku organizowane są liczne wystawy i happeningi (il. 4b). W tej przestrzeni zlokalizowane są również elementy sztuki – cztery pomniki: Adama Mickiewicza, Ignacego Jana Paderewskiego⁶, Pomnik Poznańskiego Czerwca 1956

i przed wejściem głównym do Zamku pomnik Mariana Rejewskiego, Jerzego Różyckiego i Henryka Zygalskiego⁷ oraz rzeźba-instalacja „Obszar obrazów efemerycznych”, potocznie zwana „Lustrami”⁸.

W drugiej części placu Mickiewicza, za skwerem i fontanną widoczna jest z ulicy Święty Marcin Opera Poznańska. Idąc Świętym Marcinem dalej na wschód natrafiamy na budynek Filii Biblioteki Raczyńskich, Hotel Lech dawny Residenz, Hotel Wielkopolski dawny Reichshof i budynek Poczty Polskiej. Pozostała zabudowa to piękne i okazałe kamienice prezentujące wysoki poziom architektoniczny późnej secesji. Dla Poznania to okres, kiedy miasto ściśnięte było pierścieniem murów fortyfikacji poligonalnej (il. 5).

Taki stan rzeczy wymagał zastosowania wyjątkowych rozwiązań architektonicznych i urbanistycznych w rozwijającym się Poznaniu. Przejawiało się to głównie w projektach i realizacjach kamienic, które posiadały wysokie walory architektoniczne i niezwykle, charakterystyczne podwórza. Do dziś zachowały się artystyczne zdobienia i detale elewacji (il. 6). Podwórka kamienic kształtowano w postaci niewielkich uliczek dochodzących do Świętego Marcina, a ich obudowę stanowiły oficyny, które otrzymywały niezwykle, malownicze kształty i wysoki standard zagospodarowania. Przestrzenie tych podwórek stanowiły swego rodzaju rekompensatę przestrzenną i krajobrazową w gęsto zabudowanym mieście. Dawały mieszkańcom poczucie komfortu. Wiele z tych interesujących wnętrz zachowało się do dzisiaj.

Kolejny etap przemian ulicy charakteryzuje się nietrafionym (z obecnego punktu widzenia) modernistycznym eksperymentem urbanistyczno-architektonicznym. Była to budowa kompleksu pięciu wieżowców z poziomym dwukondygnacyjnym łącznikiem zawieszonym nad handlową kondygnacją parteru, który funkcjonował pod nazwą Alfa (il. 7). W ten sposób Święty Marcin zyskał nieco więcej przestrzeni przez poszerzenie ulicy, pozwoliło to na zrealizowanie w tym miejscu pasma zie-

⁴ Josef Stübgen, jeden z najwybitniejszych niemieckich urbanistów przełomu XIX i XX wieku, był autorem projektu zabudowy reprezentacyjno-mieszkalnej Dzielnicy Zamkowej zaplanowanej na miejscu zachodnich umocnień twierdzy poligonalnej oraz planów strefowych rozwoju Poznania z lat 1903–1914.

⁵ Zaprojektowany przez słynnego poznańskiego plastyka Antoniego Rzyckiego, powstał w roku 1974.

⁶ Autorem jest Rafał Nowak, pomnik odsłonięty został 6 maja 2015 roku.

⁷ Pomnik kryptologów, którzy podczas II wojny światowej rozpracowali niemiecki szyfr i maszynę szyfrującą Enigmę, zaprojektowany przez zakopiańskich artystów: Grażynę Bielską-Kozakiewicz i Mariusza Krzysztofa Kozakiewicza, odsłonięty w 2007 roku.

⁸ Twórcą jest ceniony poznański artysta, zmarły w 2014 r. Jan Berdyszak, profesor Uniwersytetu Artystycznego.

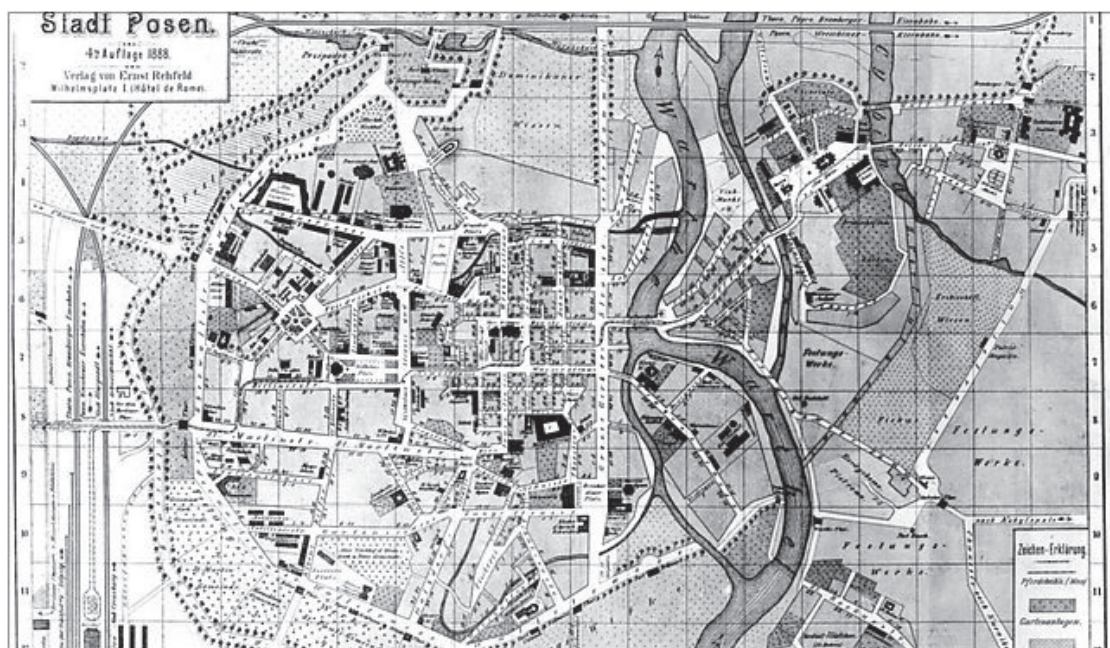
4a. Neon Poznańskie Słowiki na budynku Filharmonii Poznańskiej. Fot. P. Szumigała, 2016 r.
4a. The 'Poznańskie Słowiki' neon light on the Poznań Philharmonic building. Photo by P. Szumigała, 2016

4b. Zamek Cesarski widziany z ulicy Święty Marcin od strony Kaponiera. Fot. P. Szumigała, 2016 r.
4b. A view of the Emperor's Castle from Święty Marcin Street and Kaponiera Roundabout. Photo by P. Szumigała, 2016

5a. Secesyjne kamienice przy Świętym Marcinie. Fot. P. Szumigała, 2016 r.
 5a. Art Nouveau tenement houses in Święty Marcin Street. Photo by P. Szumigała, 2016

5b. Plan Poznania z 1888 r., od zachodu widoczny fragment pierścienia obwarowań twierdzy poligonalnej, która ograniczała rozwój Poznania. Źródło: Internet [4]
 5b. A map of Poznań in 1888; to the west there is part of the ring of polygonal fortifications, which limited the development of Poznań. Source: Internet [4]

a)

b)

6a, b. Secesyjna brama i sklepienie w kamienicy nr 69. Fot. P. Szumigala, 2017 r.
6a, b. The Art Nouveau gate and vault in tenement house No. 69. Photos by P. Szumigala, 2017

c)

d)

e)

f)

6c, d, e, f. Rzeźbiarskie detale z kamienia, tynku, stali i drewna w kamienicach nr 73, 45, 38 i 8 przy Świętym Marcinie.

Fot. P. Szumigała, 2017 r.

6c, d, e, f. Sculptured details made of stone, plaster, steel and wood in tenement houses No. 73, 45, 38 and 8 in Święty Marcin Street. Photos by P. Szumigała, 2017

7a. Kompleks Alfa – widoczny niski standard tej zabudowy. Fot. P. Szumigała, 2016 r.
 7a. The low standard of the Alfa complex. Photo by P. Szumigała, 2016

7b. Wieżowce kompleksu Alf widoczne w oddali w kontekście zabudowy ulicy Święty Marcin. Fot. P. Szumigała, 2016 r.
 7b. The tower blocks in the Alfa complex seen in the distance in the context of other buildings in Święty Marcin Street.
 Photo by P. Szumigała, 2016

8a. Nagromadzenie reklam i nieprzystających form parterów kamienic. Fot. P. Szumigała, 2016 r.
8a. The plethora of advertisements and mismatched forms of ground floors in the tenement houses.
Photo by P. Szumigała, 2016

a)

b)

8b, c. Dysonans przestrzenno-architektoniczny – galeria MM i bryła kościoła św. Marcina. Fot. P. Szumigała, 2016 r.
8b, c. Spatial and architectural dissonance of the MM shopping mall and St Martin's Church. Photos by P. Szumigała, 2016

leni oraz parkingu i szerokiego chodnika po stronie Alfę. Niestety obecny stan techniczny i estetyczny elewacji wieżowców Alfa odbiega daleko od standardów podobnej zabudowy w miastach polskich i europejskich. Tym bardziej, że zaproponowana modernistyczna bryła kompleksu nie wpisuje się w strukturę istniejącej zabudowy. Bryły wieżowców, ich rytm i skala przytłaczają otaczającą zabudowę. Kontrast form i niedopasowanie widoczne jest w miejscach styku, szczególnie na tyłach kompleksu, gdzie powstały niekształtne przestrzenie

po zburzonych częściowo podwórkach i oficynach wcześniejszych kamienic.

W pierwszych latach po wybudowaniu wieżowców kompleks Alfa pełnił rolę ważnego centrum handlowo-usługowo-biurowego. Ale następne lata to już okres zaniedbań w tej kwestii oraz przeniesienia potencjału inwestycyjnego w inne rejony miasta. W ostatnich latach powstał projekt przebudowy ulicy na tym odcinku⁹. Założeniem projektu jest poprawa funkcjonalności w zakresie komunikacji kołowej i tramwajowej oraz nadanie nowego wyrazu

⁹ Według pracowni architektonicznej Studio ADS, zwycięzcy w ogłoszonym konkursie.

i charakteru strefie ruchu pieszego i zieleni. Przebudowa powinna się rozpocząć w najbliższym czasie, jej koszt szacowany jest na ok. 20 mln złotych.

Idąc dalej ulicą, docieramy do ostatniego odcinka Świętego Marcina pomiędzy ulicą Ratajczaka a placem Wiosny Ludów, który zachował charakter ulicy z XIX wieku, chociaż dzisiaj już mocno zatarty i zmieniony. Ten fragment ma pierwotną skalę przestrzeni (przekrój poprzeczny), o czym decydują: zachowana pierwotna szerokość ulicy i niezmieniona wysokość pierzei – ścian frontowych istniejących historycznych kamienic.

Niestety, szczególnie partery tych kamienic uległy wielokrotnym przebudowom oraz zostały oklejone mnóstwem reklam o słabej jakości i niskiej wartości artystycznej (il. 8a). Obraz bałaganu oraz niedbalstwa reklamowego i przestrzennego stoi w opozycji do elewacji kamienic, które prezentują bardzo dobry poziom architektoniczny, lecz wymagają renowacji. Największy dysonans przestrzenny wywołuje jednak galeria handlowa MM, wybudowana w ostatnich latach na miejscu XIX-wiecznej, pięknej kamienicy u zbiegu al. Marcinkowskiego (il. 8b, c).

Jest to szczególne miejsce, gdyż naprzeciw galerii, po drugiej stronie ulicy znajduje się średnio-wieczna bryła kościoła pw. św. Marcina. Dysonans architektoniczny pogłębia w tym rejonie bałagan przestrzenny – na placu obok kościoła, na którym pierwotnie stały budynki, (poprzednia siedziba teatru „Marcinek”) obecnie jest parking, budki handlowe oraz w oddali widoczne są trzy 15-kondygnacyjne wieżowce przy ulicy Piekary, powstałe w 1966 roku. Bryły wieżowców przytłaczają otoczenie swą skalą oraz modernistycznymi elewacjami. Są one częścią składową, niezrealizowanego założenia urbanistycznego Trasy Piekary, które miało przeciąć ulicę Święty Marcin i centrum miasta na osi północ-południe. W ten sposób, mógłby ulec zniszczeniu i zniekształceniu najstarszy odcinek ulicy Święty Marcin oraz Aleje Karola Marcinkowskiego, które miały stać się dużą arterią komunikacyjną północ-południe.

Podążając dalej ulicą mijamy kościół pw. św. Marcina, który pierwotnie do 1856 r. stał na wzniesieniu (Górze Świętomarcińskiej) i w tym miejscu ulica Święty Marcin zaczyna opadać w dół w kierunku placu Wiosny Ludów, skąd rozpościera się interesujący widok na tę część miasta. W oddali widoczne

są barokowe hełmy wież kościoła oo. Bernardynów przy placu Bernardyńskim. Na zamknięciu placu widzimy nową realizację, galerię handlową – Kupiec Poznański. Bardzo ważnym i ciekawym, ale trochę zapomnianym i zaniedbanym miejscem jest mały plac, zaułek przy Świętym Marcinie, zlokalizowany pomiędzy kościołem pw. św. Marcina a sąsiednią kamienicą (obecnie nr 11). To miejsce ustawienia pierwszego na ziemiach polskich pomnika Adama Mickiewicza z roku 1859. Do dzisiaj pozostał postument i pamiątkowa tablica. Schodząc w dół Świętym Marcinem, wchodzi się w przestrzeń placu Wiosny Ludów, który wita bałaganem przestrzennym, podobnie jak obszar przy kościele św. Marcina. Płyta placu wypełniona jest samochodami (kolejny parking) oraz pozostałościami skweru i ścieżki. Całość tego mało chlubnego obrazu dopełniają pawilony i budki usługowo-gastronomiczne ustawione na zamknięciu widoku, wzdłuż ulicy przed budynkiem Kupca Poznańskiego. W tej scenerii, po lewej stronie placu na klinie zieleni u zbiegu ulic Święty Marcin i Podgórskiej, został ustawiony w 2009 roku pomnik Hipolita Cegielskiego¹⁰. Takim akcentem kończy się ulica Święty Marcin.

3. Sztuka i Święty Marcin

Formy plastyczne, instalacje i detal architektoniczny

Trzy formy plastyczne – figury pegaza¹¹, na którym jedzie postać świętego Marcina podczas pochodu świętomarcińskiego, zostały ustawione w przestrzeni ulicy na trawniku przed Alfą i przypominają o corocznym święcie ulicy (il. 9a). Piękną i artystyczną oprawę temu zdarzeniu nadają pierzeje ulicy wypełnione XIX-wiecznymi detalami secesyjnych kamienic. Różnorodność form architektonicznej obudowy ulicy poczynając od średniowiecznej bryły kościoła św. Marcina, poprzez XVIII- i XIX-wieczne elewacje kamienic i budynków użyteczności publicznej do modernistycznych i współcześnie realizowanych form, została wpisana w przestrzeń ulicy jako świadek historii i przemian ustrojowych oraz społecznych. Natomiast na drugim końcu ulicy, przy rondzie Kaponiera stanęła w 2009 roku instalacja „Obszar obrazów efemerycznych” – potocznie zwana „Lustrami”, autorstwa Jana Berdyszaka, cennego poznańskiego artysty (il. 9b). To instalacja

¹⁰ Dłuta poznańskiego rzeźbiarza Krzysztofa Jakubika.

¹¹ Koń ze skrzydłami.

9a. Pegazy na Świętym Marcinie. Fot. P. Szumigała, 2016 r.
9a. Pegasuses in Święty Marcin Street. Photo by P. Szumigała, 2016

9b. Instalacja „Lustra” przy Kaponierze. Fot. P. Szumigała, 2016 r.
9b. The ‘Mirrors’ installation near Kaponiera Roundabout. Photo by P. Szumigała, 2016

składająca się z kilku szklanych płyt nachylonych pod różnymi kątami, zawieszonych na stalowych konstrukcjach nad chodnikiem. Część z nich to lustra, a pozostałe to transparentne szyby. W lustrach, odbijają się obrazy otoczenia i ruch uliczny, a przez szyby widoczne są wykadrowane obrazy miasta.

Specyficznym przejawem sztuki w przestrzeni ulicy są cyklicznie zmieniające się plakaty informujące o wydarzeniach kulturalnych, koncertach, wystawach i imprezach oraz ostatnio pojawiające się murale (il. 10). Obok siebie egzystują detale architektoniczne historycznych budynków ze współczesnymi szyldami i reklamami.

Wracając do tematu sztuki, należy wspomnieć o pomnikach, które stanowią swego rodzaju rytm przestrzenny podczas wędrówki ulicą, a jest ich pięć:

Pomnik Ignacego Jan Paderewskiego powstał z inicjatywy Towarzystwa im. Hipolita Cegielskiego. Projektantem był Rafał Nowak, a jego projekt zastąpił wcześniejszy – bardzo symboliczny i lapidarny w formie, mocno krytykowany, autorstwa Józefa Petruka¹². Zrealizowany projekt ma formę całopostaciowej statui, a jego odsłonięcie poprzedziły społeczne i medialne protesty przeciwko wizji Petruka. Postać Paderewskiego uchwycono w ruchu, który wskazywać ma na wchodzenie jego osoby w przestrzeń historyczną Poznania. Cokół mierzy 140 cm, a sama postać ma 350 cm wysokości. Paderewskiego przedstawiono we fraku, z powstańczą rozetką wpiętą w klapę. Pomnik został odsłonięty 6 maja 2015 (il. 11a).

Pomnik Adama Mickiewicza w Poznaniu ma burzliwą, bogatą i tragiczną historię. Adam Mickiewicz w Poznaniu miał dwa pomniki. Pierwszy projekt gipsowy pomnika powstał już w 1856 roku w niespełna rok po śmierci wieszca, ale władze pruskie pozwoliły na jego wybudowanie i odsłonięcie dopiero w dniu 7 maja 1859. Autorem tego pomnika był Władysław Oleszczyński przebywający w Paryżu, który odkuł pomnik z „conflantu”, kamienia podobnego do marmuru (ustalił to komitet budowy pomnika). Artysta zerwał z ówczesną konwencją postaci według wzoru grecko-rzymskiego. Oleszczyński ukazał wieszca jako człowieka – artystę i wykładawcę z krwi i kości, świadomego swej wartości. Mickiewicz został wyrzeźbiony w postawie stojącej i wyprostowanej. Lewa ręka spoczywa

na leżącej na skale kartce papieru, a prawa przytrzymuje udrapowany płaszcz. Był to pierwszy pomnik Adama Mickiewicza na ziemiach polskich. W roku 1902 wystąpiono do władz pruskich o zgodę na przebudowę pomnika, gdyż obawiano się o stan techniczny rzeźby ze względu na warunki klimatyczne Poznania oraz lepsze jej wyeksponowanie. Ostatecznie zgodę taką uzyskano w czerwcu 1903 roku. Pomnik wykuty przez Oleszczyńskiego zastąpiono odlewem w brązie, czego dokonał znany poznański rzeźbiarz Władysław Marcinkowski. Dodatkowo balustradę przy pomniku przyozdobiono dwiema figurami z brązu: jedna przedstawiała dziewczynkę podającą wieszczowi wiązankę kwiatów, druga – chłopca trzymającego urnę jako symbol przeszłości. Balustradę zaprojektował architekt Roger Sławski. Przebudowę pomnika ukończono w październiku 1904 roku (il. 11b). Dotychczasowy pomnik, autorstwa Oleszczyńskiego przeniesiono na dziedzińiec Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Obydwa pomniki zostały zniszczone przez okupanta w 1939 roku. W latach 90. XX wieku, przystąpiono do odnawiania dziedzińca Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk przy ulicy Mielżyńskiego, gdzie w roku 1998 została ustawiona i odsłonięta replika pomnika Oleszczyńskiego. Dzieła tego podjął się rzeźbiarz, profesor ASP¹³ w Poznaniu – Józef Petruk. Po II wojnie sprawa pomnika odżyła i w 1955 r. rozpisano konkurs, w którym pierwsze miejsce zajął projekt Bazylego Wojtowicza i Czesława Woźniaka. Następnie przystąpiono do uporządkowania miejsca pierwszej lokalizacji pomnika przy kościele św. Marcina. W miejscu zniszczonego pomnika została umieszczona tablica pamiątkowa, wykonana przez rzeźbiarza Józefa Kaliszana. Ostatecznie pomnik umieszczono na placu Adama Mickiewicza. Czterometrowy odlew postaci wieszca został ustawiony na dwumetrowym cokole. Rzeźba przedstawia dumnie stojącą postać wieszca z rękami trzymającymi książkę opartą na udzie oraz z głową zwróconą w stronę Uniwersytetu Adama Mickiewicza. Symbolika postaci jest oczywista i wymowna. Najwięcej trudności przysporzył jednak sam cokół. W projekcie pomnika przewidziano, że ściany boczne cokołu będą miały postać pełnoplastycznych płaskorzeźb. Zastosowany na cokół sjenit okazał się jednak zbyt twardy dla ówczesnych narzędzi rzeźbiarskich. Ostatecznie, postanowiono

¹² Józef Petruk urodzony w 1944 roku w Poznaniu, polski rzeźbiarz i pedagog.

¹³ ASP – Akademia Sztuk Pięknych w Poznaniu, obecnie Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu.

a)

10a, b. Plakaty na murach Zamku Cesarskiego.
Fot. P. Szumigała, 2016 r.

10a, b. Banners on the walls of the Emperor's Castle.
Photos by P. Szumigała, 2016

b)

10c. Mural przy kościele pw. św. Marcina. Fot. P. Szumigała, 2016 r.
10c. A mural near St Martin's Church. Photo by P. Szumigała, 2016

d)

f)

wykonać płytkie ryty w płaszczyźnie kamienia. Pomnik został odsłonięty 29 maja 1960 roku (il. 11b).

Pomnik Hipolita Cegielskiego, którego pierwszy zamysł wystawienia powstał już w dwudziestoleciu międzywojennym, jednak ani za władz sanacyjnych, ani w PRL-u nie było przychylnego klimatu w tej kwestii. Pomnik odsłonięto dopiero 19 września 2009. Projektantem był poznański rzeźbiarz Krzysztof Jakubik. Odlew wykonał zakład *Brązart* Juliusza i Barbary Kwiecińskich z Pleszewa. Bardzo ozdobny jest także tubus z aktem erekcyjnym, wykonany przez K. Jakubika. Sam pomnik przedstawia Hipolita Cegielskiego opartego o maszynę parową (il. 12a).

e)

10d, e, f. Szyld, reklama i odnowiony detal na kamienicach nr 26 i 11. Fot. P. Szumigała, 2016 r.

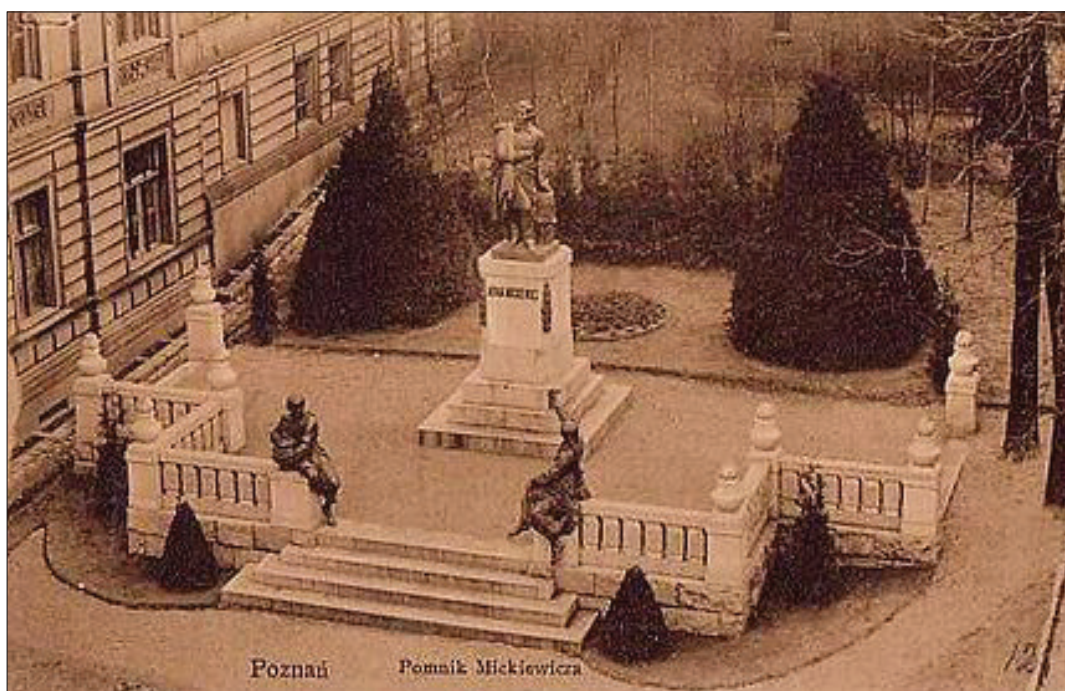
10d, e, f. A signboard, an advertisement and a renovated architectural detail on tenement houses No. 26 and 11. Photos by P. Szumigała, 2016

Pomnik Mariana Rejewskiego, Jerzego Różyckiego i Henryka Zygalskiego to monument wykonany z patynowanego brązu – obelisk w kształcie graniastosłupa o podstawie trójkąta i wysokości 4 metrów. Na każdej ze ścian wśród cyfr umieszczone są nazwiska trzech poznańskich kryptologów: Mariana Rejewskiego, Jerzego Różyckiego i Henryka Zygalskiego, którzy złamali niemiecki szyfr i skonstruowali repliki maszyny szyfrującej Enigma. Ich dokonania uznawane są za jedno z największych osiągnięć w okresie II wojny światowej, które przyczyniło się do wyraźnego skrócenia wojny o 2–3 lata i uratowania ok. 20-30 milionów istnień ludzkich¹⁴ (il. 12b).

¹⁴ Zdaniem historyków przyczyniły się do tego możliwości przechwytywania i odczytywania przez aliantów informacji przesyłanych przez Enigmę.

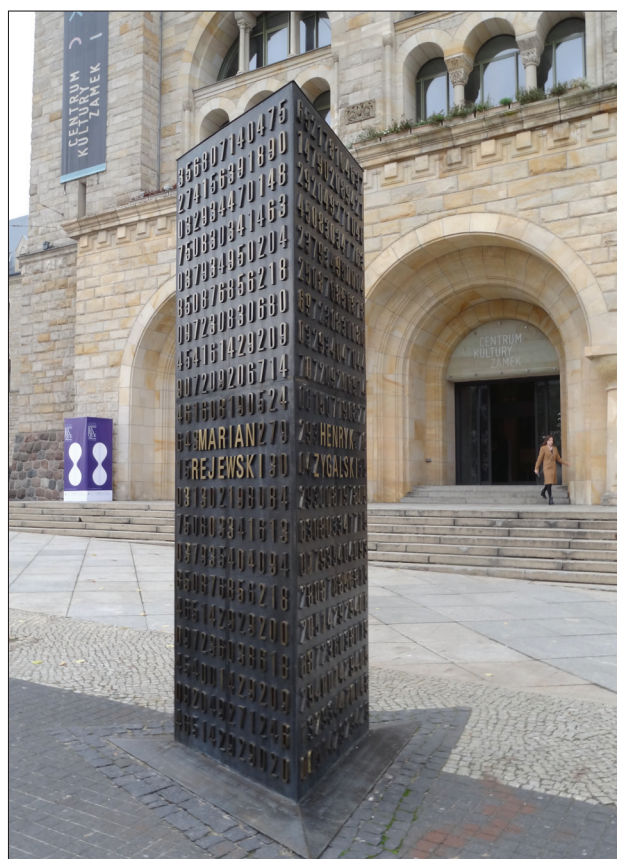
11a. Pomnik Ignacego J. Paderewskiego przed Akademią Muzyczną w Poznaniu. Fot. P. Szumigała, 2016 r.
 11a. The statue of Ignacy Jan Paderewski in front of the University of Music in Poznań. Photo by P. Szumigała, 2016

11b. Pomnik Adama Mickiewicza po przebudowie z 1904 r. w zaułku przy kościele św. Marcina. Źródło: Internet [5]
 11b. The statue of Adam Mickiewicz after reconstruction in 1904, near St Martin's Church. Source: Internet [5]

12a. Pomnik H. Cegielskiego przy Świętym Marcynie i Placu Wiosny Ludów. Fot. P. Szumigała, 2016 r.
12a. The Statue of Hipolit Cegielski in Święty Marcin Street and Wiosny Ludów Square. Photo by P. Szumigała, 2016

12b. Pomnik M. Rejewskiego, J. Różyckiego i H. Zygalskiego przed Zamkiem Cesarskim. Fot. P. Szumigała, 2016 r.
12b. The monument commemorating Marian Rejewski, Jerzy Różycki and Henryk Zygałski in front of the Emperor's Castle. Photo by P. Szumigała, 2016

Pomnik Poznańskiego Czerwca 1956 składa się z dwóch stalowych krzyży o wysokości 19,5 oraz 21 metrów, które symbolizują śmierć i zmartwychwstanie. Krzyże połączone są ze sobą poziomą belką i linami. Całość uzupełnia monument z głową orła. Na lewym krzyżu widnieje data 1956, nawiązująca do Poznańskiego Czerwca 56, na prawym zaś umieszczone są daty 1968, 1970, 1976, 1980 i 1981¹⁵. Po prawej stronie pomnika znajdują się główne hasła protestujących robotników: „*O Boga, Za wolność, prawo i chleb.*” oraz podpis: „*Czerwiec 1956*”. Społeczny Komitet Budowy Pomnika Czerwca 1956 pod przewodnictwem Romana Brandstaettera po wielu dyskusjach, 6 lutego 1981, podjął decyzję o realizacji projektu rzeźbiarza Adama Graczyka i architekta Włodzimierza Wojciechowskiego. Pomnik odsłonięto w 25 rocznicę Poznańskiego Czerwca w dniu 28 czerwca 1981 roku (il. 2b).

4. Czym żyje ulica Święty Marcin. Poznańska tradycja – Imieniny ulicy

W obecnej scenarii ulicy Święty Marcin, chociaż już niezbyt atrakcyjnej, nadal odbywają się coroczne obchody Imienin ulicy w dniu 11 listopada. Jak głosi tradycja, to na odpuście w parafii św. Marcina pojawiły się podobno pierwszy raz rogale świętomarcińskie, wypiekane z ciasta drożdżowego wypełnionego masą z białego maku, migdałów i bakalii. Poznański cukiernik odpowiadając na apel proboszcza parafii proszącego o dary dla biednych, przyniósł przed kościół trzy blachy rogali.

Później dołączyli do niego inni rzemieślnicy przynosząc w kolejnych latach również mięsa i chleby, aby każdy mógł w ten dzień najeść się do syta. Natomiast poznańska tradycja przejazdu świętego Marcina z Tours na białym koniu od kościoła

¹⁵ Daty kolejnych protestów społecznych : 1968 – Marzec 68, 1970 – Grudzień 70, 1976 – Czerwiec 76, 1980 – Sierpień 80,

1981 – Stan wojenny. Data 1981 została umieszczona dopiero w 1991 przy okazji remontu pomnika.

13a, b. Przejazd Świętego Marcina na białym koniu podczas święta Imieniny ulicy. Źródło: Internet [6], [7]
 13a, b. St Martin riding a white horse during the street festival. Source: Internet [6], [7]

13c, d. Święto Imieniny ulicy. Fot. P. Szumigala, 2016 r.
 13c, d. Street festival. Photos by P. Szumigala, 2016

pod jego wezwaniem pod Zamek Cesarski, gdzie święty Marcin odbiera z rąk prezydenta miasta klucze miejskie, wywodzi się ze średniowiecznych obchodów tego święta organizowanych w postaci pochodów. Legenda zaś mówi, że gdy święty Marcin przejeżdżał na swym białym rumaku, to gubił złote podkowy, a ten kto je znalazł stawał się bogaty. Inna legenda wspomina o tym, że święty Marcin przejeżdżając na białym koniu ujrzał biedaka i dał mu swój płaszcz. Coroczne przywoływanie postaci świętego Marcina i bardzo liczny udział mieszkańców Poznania w obchodach tego święta, świadczy o stałej potrzebie kultywowania tej tradycji oraz spontanicznej, wspólnej zabawy w przestrzeni miejskiej. Dzięki temu przestrzeń ulicy Święty Marcin jest ciągle żywa i co rok, bez względu na pogodę, wypełnia się kolorowym i wesołym pochodem (il. 13).

Przy tej okazji organizowanych jest wiele festynów, koncertów i spektakli na zewnętrznym i wewnętrznym dziedzińcu Zamku Cesarskiego oraz w okolicznych instytucjach i lokalach.

5. Podsumowanie

Ulica Święty Marcin w Poznaniu – tak jak jeszcze wiele innych obszarów miasta w latach powojennych – nie miała szczęścia do mądrych i korzystnych dla jej przestrzeni, decyzji i poczynań decydentów. Do najbardziej nieudanych realizacji, wywołujących dysharmonię, należy zaliczyć budowę modernistycznego kompleksu Alfa i wieżowców przy ul. Piekary, które jako dominanty i subdominanty przestrzenne¹⁶ oddziałują niekorzystnie na krajobraz i przestrzeń ulicy. Do tej grupy należy

¹⁶ Dominanta architektoniczna ustawiona poza obszarem, na który oddziałuje przestrzeń i krajobrazowo.

również obiekt galerii MM oraz obecnie realizowany punktowiec przy rondzie Mikołaja Kopernika. Stan ten dopełniają nieuporządkowane i nieprzemysłane decyzje w sprawie wszędobylskich i brzydkich reklam oraz brak nakładów na bieżące utrzymanie elewacji zabytkowych i współczesnych obiektów oraz jakość nawierzchni i zieleni. Mimo to ulicę Święty Marcin, ze względu na historyczne i współczesne, centro- i kulturotwórcze oddziaływanie na obszar miasta, uznać należy za jedną z najbardziej reprezentacyjnych i prestiżowych ulic miasta Poznania. To tu znajduje się najwięcej dzieł artystycznych w przestrzeni publicznej Poznania, to pomniki z ich bogatą i tragiczną historią, mnóstwo najwyższej jakości artystycznej detali i rzeźb, rozsianych na elewacjach wspaniałych XIX-wiecznych kamienic oraz niepowtarzalny charakter i klimat przestrzeni związany z jej burzliwą historią i niepowtarzalną oraz wyjątkową tradycją Imienin ulicy. Poznań zasługuje na taką przestrzeń, ale nie zasługuje na jej obecny, niechlubny stan.

Bibliografia

Z. Grot, *Dzieje pomnika Mickiewicza w Poznaniu*, Poznań 1998.

F. Jaškowiak, W. Łęcki, *Poznań i okolice*, Sport i Turystyka, Warszawa 1983.

W. Karolczak, *Ulice i zaułki dawnego Poznania. Ulica Święty Marcin*, Muzeum Narodowe w Poznaniu, Poznań 2005.

G. Kodym-Kozazko, *Poznański Ring w przestrzeni miasta. Krótka nauka urbanistyczna według obyczaju europejskiego*, [w:] *Odkryj Dzielnicę Zamkową*, Wyd. Miejskie Poznań, Poznań 2011, s. 19–31.

R. Plebański, *Rzeźba pomnikowa w przestrzeni historycznego Poznania*, Wielkopolski Biuletyn Konserwatorski, t. IV, 2015, s. 234.

Internet

[1] http://static.myvimu.com/photo/36/61073623_m.jpg

[2] http://echo24.cz/img/576f9766e4b01e403f5f1a6c/1910/1000?_sig=vQmhsanas1ycB9_NghTCutxQpsYo_q9tolgU1sa8QkM

[3] http://echo24.cz/img/576f9766e4b01e403f5f1a6c/1910/1000?_sig=vQmhsanas1ycB9_NghTCutxQpsYo_q9tolgU1sa8QkM

[4] <http://www.poznancyk.com/mapy/poznan/1888.jpg>

[5] <http://lodz.fotopolska.eu/foto/693/693780.jpg>

[6] http://www.bellatorsocietas.pl/data/files/marcin4_1434701768.jpg

[7] http://file2.answcdn.com/answ-cld/image/upload/w_760,c_fill,g_faces:center,fl_lossy,q_60/v1401351322/gyvtjt2gqbut4btnkvic.jpg

Paweł Szumigala, dr inż. arch.

*Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu*

ŚWIĘTY MARCIN STREET – POZNAŃ EXPERIENCE

PAWEŁ SZUMIGAŁA

Introduction

The thematic and semantic capacity of the term ‘city art and culture-creating space’ is very broad and it refers to many human activities. The most important aspects of this space are its aesthetics, functionality, availability, attractiveness, recognisability and the possibility for inhabitants to identify with art and this space. Only people (inhabitants and visitors) create its specific image and individual character as they fill this space and function in it as they lead their everyday lives when going to school, work or shops and when they participate in special events, such as festivals, games, parades, demonstrations, etc. Art can be manifested in urban space both in permanent and temporary forms. Permanent forms of art in the city include structures, colours, textures of architecture and its details, sculptures, monuments and other artistic forms, advertisements and murals. This image is complemented by the background, i.e. other elements of the city landscape, such as shades of green, the colours of flowers, the colours and textures of streets, pavements and squares as well as the colours and shapes of vehicles and human silhouettes. The fugitive elements of art include special and seasonal events, street performances, happenings, festivals, concerts, etc. In all these forms of art not only aromas, sounds and lights play an important role but also the shades of people’s skin, the colours of clothes worn by passers-by, viewers and other people who more or less deliberately become involved in a performance. Święty Marcin Street has always been an artistic space in the city of Poznań.

1. A historical outline of Święty Marcin Street

Święty Marcin Street is one of the oldest streets and most important thoroughfares in Poznań. The

history of the street was intertwined with periods of prosperity and decline. Alas, at present we can witness the latter. However, the story of Święty Marcin Street begins in the Middle Ages. The name of the street derives from the 12th century settlement of Święty Marcin [*St Martin*], which was established around St Martin’s Church. Therefore, the name of the street is the nominative rather than genitive case in Polish (*Święty Marcin*). The name of the street was first mentioned on 24 April 1252 in a document issued by the Poznań Chapter, who ceded the settlement to Prince Przemysław I. In 1797 the Prussian authorities annexed the street to the city. This decision caused the street to develop and flourish. Unfortunately, in 1850 between the present-day Kościuszki Street and Niepodległości Avenue the Berlin Gate with a drawbridge were constructed and they guarded access to the city. However, in 1893 Święty Marcin Street began to develop again. It was the first street with an asphalt surface in Poznań. The Berlin Gate was pulled down in 1901. Between 1904 and 1910 the Emperor’s Castle was built. It was part of a larger urban complex, i.e. the Castle District (Fig. 1a). In 1919 the statue of Otto von Bismarck was removed from the square near the Emperor’s Castle and the statue of the Holiest Heart of Our Lord Jesus¹ was erected as a votive offering for independence regained by Poland. During World War II the houses in the street were heavily destroyed. When fighting finished and Poznań was liberated in February 1945, the first hotel named ‘Royal’ was opened in Święty Marcin Street after the war. The buildings demolished during the war were reconstructed and the original characteristically bent axis of the street was preserved (Fig. 1b).

In June 1956 Święty Marcin Street was the scene of the first uprising in the post-war history of Poznań. The uprising was brutally suppressed (Fig. 2a). In 1960 a statue² of Adam Mickiewicz – a Polish poet,

¹ Aka the Statue of Gratitude. It was unveiled on 30 October 1932. Designed by Lucjan Michałowski – architect. The statue of Jesus Christ was sculptured by Marcin Rożek. The reliefs

were made by Kazimiera Pajzderska. The statue was blown up by the Germans in October 1939.

² Designed by Bazyli Wojtowicz.

was unveiled in the square on the crossroads of Święty Marcin Street and Niepodległości Avenue, near the Emperor's Castle. On 28 June 1981 the statue commemorating the Poznań Uprising of June 1956 was unveiled³. The statue in the form of two crosses was placed next to the monument of Adam Mickiewicz, where the Statue of Gratitude had stood before it was destroyed by the Germans (Fig. 2b). Between 1945 and 1989 Święty Marcin Street was renamed to Czerwonej Armii Street [*Red Army Street*]. At the time it was the arena of Labour Day parades. In 1966 the official ceremony commemorating the millennium of the Baptism of Poland was held there.

After World War II architects and town planners followed new trends in spatial planning and wanted to modernise the street. In October 1965 the construction of tower blocks between Kantaka and Ratajczaka Streets began. Part of the north frontage (a few 19th-century tenement houses) was pulled down and a few years later five tall office buildings were erected. They were interconnected by a two-storey structure with shops and banks. Święty Marcin Street was considerably widened at that place. It was a good period for the street, which became the cultural and commercial flagship in the urban space of Poznań. However, the intensive development of large commercial buildings (shopping malls) in recent years has resulted in functional impoverishment and considerable weakening of the commercial significance of Święty Marcin Street.

2. Spatial and functional transformations – Święty Marcin Street today

Święty Marcin Street is characterised by high spatial and cultural values. The latitudinal, simple alignment of the street connects the Old Town and the western part of the 19th-century city centre, where the Poznań International Fair grounds, the Old Zoo and Kaponiera Roundabout (formerly Mikołaja Kopernika Roundabout) are located. The

most important and best-known (also to visitors) climates and types of urban public space are concentrated in Święty Marcin Street and in its direct neighbourhood. Kaponiera Roundabout and the Merkur Hotel are located at the west end of the street (these are landmarks for visitors). At present a new tower block is being built near Kaponiera Roundabout (Fig. 3a, b). Its shape arouses controversy as it does not correspond to the neighbouring houses and character of the space. It is particularly noticeable when we look at it from the east, from Mickiewicza Square. The square is one of the largest spaces of this type in Poznań. It is located near the crossroads of Niepodległości Avenue, which is part of Stübben Ring⁴ – the place of the former fortifications. The most important buildings in Poznań are concentrated around this place, e.g. Adam Mickiewicz University with the Concert Hall (Fig. 3), which is the venue of numerous musical events and international competitions, such as Henryk Wieniawski Violin Competition.

On the other side of the street there is the New Concert Hall (Aula Nova) and Ignacy Jan Paderewski University of Music. A little further away there is the Tadeusz Szeligowski Philharmonic of Poznań in the former Ziemstwo Kredytowe building (at present No. 81). It is well-known for one of the most characteristic and nicest-looking neon lights in Poznań, which is on the roof of the building. It advertises the boy choir Poznańskie Słowiki [*Poznań Nightingales*⁵], (Fig. 4a). To the east Mickiewicza Square is closed by the Emperor's Castle. At present it houses the Culture Centre 'Zamek', a cinema, the Puppet and Actor Theatre 'Marcinek', consulates, numerous artistic and cultural institutions as well as art studios, restaurants and clubs. The Castle is the venue of exhibitions and happenings, which are held in its rooms, hall and courtyard (Fig. 4b). There are four statues located in that space. They commemorate Adam Mickiewicz, Ignacy Jan Paderewski⁶, the Poznań Uprising of June 1956 and Marian Rejewski, Jerzy Różycki and Henryk Zygalski⁷. The last monument stands in front of the main entrance,

³ Designed by Adam Graczyk – a sculptor, and Włodzimierz Wojciechowski – an architect.

⁴ Josef Stübben – one of the most outstanding German urbanists at the turn of the 19th century. He designed the official, stately and residential buildings in the Castle District in the place of western polygonal fortifications. He also planned zones for the development of Poznań between 1903 and 1914.

⁵ Designed in 1974 by Antoni Rzycki, a famous artist from Poznań.

⁶ Designed by Rafał Nowak, unveiled on 6 May 2015.

⁷ It is a monument commemorating the cryptologists who decrypted the German code and the Enigma cipher machine. The monument was designed by Grażyna Bielska-Kozakiewicz and Mariusz Krzysztof Kozakiewicz from Zakopane, Poland. It was unveiled in 2007.

where the sculpture-installation 'The Ephemeral Image Area', aka 'Mirrors'⁸ is also located.

Behind Mickiewicz Square and a fountain the Opera House can be seen from Święty Marcin Street. When we walk down the street eastwards, we can see the Raczyńskis Library Branch building, the Lech Hotel (formerly the Residenz Hotel), the Wielkopolski Hotel (formerly the Reichshof Hotel) and the Polish Post Office. Other buildings include beautiful, conspicuous, late Art Nouveau tenement houses, which display high architectural skills of their constructors. They were built at the time when Poznań was enclosed by a ring of walls of polygonal fortifications (Fig. 5).

This situation required special architectural and spatial planning solutions in the city which was developing dynamically at the time. Tenement houses of high architectural value were designed and constructed. They had characteristic backyards. The artistic decorations and details can still be seen on the facades of these buildings (Fig. 6). The backyards of the tenement houses were designed as small streets leading to Święty Marcin Street. They were enclosed by extraordinary-looking, picturesque high-standard outbuildings. The backyards provided specific spatial and scenic compensation for the densely built-up city. They provided comfort to the inhabitants. Many of these interesting interiors can still be seen today.

The next stage of street transformations involved a modernistic experiment implemented by urbanists and architects, who built a complex of five tower blocks interconnected by a two-storey structure suspended over the commercial ground floor area, which was known as Alfa (Fig. 7). At present this decision is broadly criticised. On the one hand, Święty Marcin Street was widened and gained more space, which was filled with greenery, a car park and a wide pavement on the side of the Alfa complex. However, on the other hand, the current technical condition and appearance of the elevations of the Alfa tower blocks are far below the acceptable standards for similar buildings in Polish and European cities. The modernistic shape of the complex does not match the structure of the surrounding buildings. The tower blocks, their rhythm and scale overwhelm the surroundings. The contrast of mis-

matched forms is particularly noticeable at the back of the complex, where unshapely spaces were left after the backyards and outbuildings behind the former tenement houses had been partly pulled down.

Soon after the construction of the tower blocks the Alfa complex was an important commercial and business centre. However, later it was neglected as the investment potential was transferred to other parts of the city. Recently a plan of reconstruction of this part of the street was proposed.⁹ The aim of the plan is to improve the functionality of road and rail transport and to give a new image and character to the pedestrian zone and green space. The reconstruction should start in the near future. The estimated cost is about 20 million zlotys.

As we continue walking down Święty Marcin Street, we reach its last leg between Ratajczaka Street and Wiosny Ludów Square. The 19th-century character of the street has been preserved, although it has been considerably obliterated and altered. This part of the street has retained its original scale of space (cross-section), as we can see the original width of the street and height of the frontage in historical tenement houses.

Unfortunately, the ground floors of these tenement houses were reconstructed many times and they were covered by plethora of low quality advertisements of low artistic value (Fig. 8a). The advertisement-related and spatial disorder and negligence stand in opposition to the elevations of the tenement houses, which are characterised by high architectural quality, but need renovation. However, the greatest spatial dissonance is caused by the MM shopping mall, which was erected in recent years at the place of a beautiful, 19th-century tenement house, which used to stand on the crossroads of Święty Marcin Street and Marcinkowskiego Avenue (Fig. 8b). It is a special place, because on the other side of the street, opposite the mall the medieval solid of St Martin's Church can be seen. The architectural dissonance is intensified by the spatial disorder in that area. There used to be buildings (the former place of the Marcinek Theatre) in the square next to the church. Now there is a car park and some commercial booths. In the distance there are three 15-storey tower blocks in Piekary Street, which were built in 1966. Their bodies overwhelm the surroundings by

⁸ Designed by Jan Berdyszak, a professor of the Poznań University of Fine Arts who died in 2014.

⁹ It was submitted by the ADS Architectural Design Studio, which won the competition for a reconstruction plan.

their scale and modernistic elevations. They are part of the Piekary Road project – the spatial plan which fortunately has never been implemented. The road was to have crossed Święty Marcin Street and the city centre along the north-south axis. If the project had been implemented, the oldest part of Święty Marcin Street and Marcinkowskiego Avenue would have been destroyed and deformed by the main thoroughfare running southwards from the north.

Marcinkowskiego Avenue was the scene of important events in the history of the city. Near this place, in the east frontage of Wolności Square the Bazar Hotel is situated. It was where Ignacy Jan Paderewski made a fiery speech encouraging Polish people to fight. It triggered the outbreak of the Wielkopolska Uprising, which was the only victorious uprising in Polish history.

As we continue walking past St Martin's Church, which stood on a hill (St Martin's Hill) until 1856, Święty Marcin Street begins to descend towards Wiosny Ludów Square. We can see an interesting view to the baroque towers of Bernardines' Church in Bernardyński Square. Wiosny Ludów Square is enclosed with the Kupiec Poznański shopping mall, which was built in recent years. There is another important and interesting place, though it is slightly neglected and forgotten – a small square near Święty Marcin Street, situated between St Martin's Church and the tenement house No. 11. In 1859 the first statue of Adam Mickiewicz was erected in that place. We can still see the pedestal on which the statue stood and a plaque commemorating it. As we walk down Święty Marcin Street, we come to Wiosny Ludów Square, which is characterised by a spatial mess, like the area surrounding St Martin's Church. There are a lot of cars parked in that place. We can also see the remains of a garden square and a path. This rather unsightly image of the place is complemented by commercial booths and fast food outlets located at the closure of the view, along the street, in front of the Kupiec Poznański shopping mall. On the left side of the square, at the place where Święty Marcin Street and Podgórna Street meet, the statue of Hipolit Cegielski¹⁰ was erected in a green wedge. This is where Święty Marcin Street ends.

3. Art in Święty Marcin Street Artistic forms, installations and architectural details

Three artistic forms – Pegasus¹¹ figures, which St Martin rides during the parade on St Martin's Day, were placed on the lawn in front of the Alfa complex to commemorate the street festival which is organised every year (Fig. 9a). The event is artistically attractive because of the beautiful frontages of 19th-century tenement houses filled with Art Nouveau details. The diversity of architectural forms is part of the street space and a witness of historical events, political and social changes. The diversity ranges from the medieval body of St Martin's Church, through 18th and 19th-century elevations of tenement houses and public buildings to modernistic and contemporary forms. At the other end of the street, near Kaponiera Roundabout, the installation 'The Ephemeral Image Area', aka 'Mirrors' was placed in 2009. It was designed by Jan Berdyszak, a professor of the Poznań University of Fine Arts (Fig. 9b). The installation consists of several glass panels, which are tilted at different angles and hang on steel structures above the pavement. Some of them are mirrors and others are transparent panes of glass. The mirrors reflect the surroundings and traffic, whereas cropped pictures of the city can be seen through the panes.

Art is also specifically manifested in the street space by posters announcing performances, concerts, exhibitions and other cultural events. Recently murals have appeared (Fig. 10). Contemporary signboards and advertisements coexist with the architectural details of historical buildings.

While walking along the street we need to pay attention to five statues, which make a specific spatial rhythm:

The Statue of Ignacy Jan Paderewski was the idea of Hipolit Cegielski Society. It was designed by Rafał Nowak. This design replaced an earlier one by Józef Petruk¹², which was strongly criticised due to its very symbolic nature and simplicity. The statue shows the whole body of Paderewski. Before it was unveiled people and the media had protested to Petruk's concept. The figure of Paderewski

¹⁰ Designed by Krzysztof Jakubik – a sculptor from Poznań.

¹¹ A winged horse.

¹² Józef Petruk, born in Poznań in 1944, a Polish sculptor and pedagogue.

was captured in motion – it was supposed to indicate his entrance into the historic space of Poznań. The pedestal is 140 cm high, whereas the figure of Paderewski, wearing a tailcoat with a Wielkopolska Uprising rosette in a lapel, is 350 cm tall. The statue was unveiled on 6 May 2011 (Fig. 11a).

The statue of Adam Mickiewicz in Poznań has rich, turbulent and tragic history. There were two statues of the poet in Poznań. The first design of a plaster statue was made as early as 1856, one year after the bard's death. However, the Prussian authorities gave permission to build the statue later and it was unveiled only on 7 May 1859. The statue was designed by Władysław Oleszczyński, who sculptured it from 'conflant' – a marble-like stone, as had been agreed by the statue erection committee. The artist abandoned the current convention of the Greek-Roman human model. Oleszczyński presented Mickiewicz as a true-born artist and lecturer, who was aware of his value. The poet was carved in a standing, erect position. His left hand rested on a sheet of paper lying on a rock, while his right hand held a draped coat. It was the first statue of Adam Mickiewicz in the Polish land. In 1902 a petition to reconstruct the statue was submitted to the Prussian authorities. The technical condition of the statue aroused concern due to the climate in Poznań. There were also plans to make it more noticeable. The authorities gave permission in 1903 and the statue by Oleszczyński was replaced by a bronze statue made by a Poznań sculptor Władysław Marcinkowski. Additionally, the balustrade at the statue was decorated with two bronze figures. One of them was a girl giving a bunch of flowers to the poet. The other one was a boy holding an urn – a symbol of the past. The balustrade was designed by Roger Sławski – an architect. The reconstruction of the statue was completed in October 1904 (Fig. 11b). The old statue by Oleszczyński was moved to the courtyard of the Poznań Society of Friends of Sciences. Both statues were destroyed by the Germans in 1939. In the 1990s the courtyard of the Poznań Society of Friends of Sciences in Mielżyńskiego Street was renovated and in 1998 a replica of the statue by Oleszczyński, made by Józef Petruk – a sculptor and professor of the Poznań University of Fine Arts, was unveiled in that place. After World War

II the issue of the monument was brought up again and in 1955 the design by Bazyli Wojtowicz and Czesław Woźniak won the competition for a new statue of Mickiewicz. The original location of the statue, near St Martin's Church, was prepared for the new monument. However, only a commemorative plaque by Józef Kaliszan, a sculptor, was placed there. The new statue was located in Adama Mickiewicza Square. A four-meter-tall cast of the poet was erected on a two-meter pedestal. The poet stands proudly with a book in his hands resting on his thigh and with his head turned towards Adam Mickiewicz University. The symbolism of the figure is evident and eloquent. There were some problems with the pedestal, which was to have had reliefs on the walls. However, it was made of syenite, which was too hard for the carving tools used at the time. Eventually, shallow engravings were made in the stone panels. The statue was unveiled on 29 May 1960 (Fig. 11b).

The Statue of Hipolit Cegielski. The first idea to erect a statue commemorating Hipolit Cegielski appeared as early as the interwar period. However, neither at that time nor in the communist times were the authorities enthusiastic about the idea. The statue was unveiled only on 19 September 2009. It was designed by a Poznań sculptor Krzysztof Jakubik. The cast was made by *Brązart* company owned by Juliusz and Barbara Kwieceński from Pleszew, Poland. The tube with the groundbreaking act made by Krzysztof Jakubik is very decorative. The statue shows Hipolit Cegielski leaning on a steam engine (Fig. 12a).

The monument commemorating Marian Rejewski, Jerzy Różycki and Henryk Zygalski is a patinated bronze prism-shaped obelisk with a triangular base. It is 4 meters tall. On each wall, among digits we can see the names of three cryptologists from Poznań, Marian Rejewski, Jerzy Różycki and Henryk Zygalski, who broke the German code and constructed replicas of the Enigma cipher machine. It was one of the greatest achievements, which shortened World War II by 2-3 years and saved about 20-30 million lives¹³ (Fig. 12b).

The statue commemorating the Poznań Uprising of June 1956 consists of two steel crosses, which symbolise death and resurrection. They are 19.5 and

¹³ According to historians, it was possible because the Allies were able to capture and read secret information sent with the Enigma cipher machine.

21 meters tall. They are connected with a horizontal beam and lines. Next to them is an eagle-headed monument. The left cross bears the date 1956, which marks the Poznań Uprising of June 1956. The right cross bears the dates 1968, 1970, 1976, 1980 and 1981¹⁴. On the right side of the monument we can find the slogans voiced by protesting workmen *'For God, liberty, law and bread'* and the inscription *'June 1956'*. After many discussions, on 6 February 1981 Roman Brandstaetter, head of the Social Committee for the Erection of the Statue Commemorating the Poznań Uprising of June 1956, decided to accept the design made by Adam Graczyk, a sculptor, and Włodzimierz Wojciechowski, an architect. The statue was unveiled on 28 June 1981 to celebrate the 25th anniversary of the Poznań Uprising of June 1956 (Fig. 2b).

4. Life in Święty Marcin Street. Poznań tradition – Street Festival

Although Święty Marcin Street is no longer as attractive as it used to be, every year on 11 November a festival is held there. According to the tradition, at St Martin's parish festival St Martin's croissants first appeared. These were yeast cakes filled with white poppy seeds, almonds and dried fruit. A confectioner from Poznań brought three pans of croissants in response to the parson's appeal to offer gifts for poor people. Later, other craftsmen joined him and brought bread and meat in consecutive years so that everybody could eat as much as they liked on that day. The tradition of St Martin of Tours riding a white horse from St Martin's Church to the Emperor's Castle, where he receives the city keys from the president of Poznań, dates back to the Middle Ages, when parades were organised to celebrate that day. The legend has it that when St Martin was riding his white horse, it lost its golden horseshoes and anybody who found them became rich. According to another legend, when St Martin was riding his horse, he saw a poor man and gave his coat to him. The annual tradition of showing St Martin and the high turnout of Poznań inhabitants at the celebrations prove that

it is necessary to cultivate this custom and that there is demand for spontaneous, joint entertainment in the urban space. Thanks to it, the space of Święty Marcin Street is still lively and every year it fills up with a colourful and jolly parade regardless of the weather (Fig. 13). The street festival is accompanied by numerous events, concerts and performances in the inner and outer courtyard of the Emperor's Castle, in the nearby institutions and restaurants.

5. Summary

In the post-war period the authorities made some unfortunate and unfavourable decisions about Święty Marcin Street and other areas in Poznań. The most disastrous projects causing disharmony were the constructions of the modernistic Alfa complex and the tower blocks in Piekary Street. These buildings are spatial dominants and subdominants¹⁵, which have negative influence on the local landscape and street space. Other buildings with negative influence include the MM shopping mall and the office building near Kaponiera Roundabout, which is still under construction. This disorder is complemented by ubiquitous, ugly advertisements, poor maintenance of the elevations of historical and contemporary buildings as well as low quality of roads, pavements and green space. Nevertheless, Święty Marcin Street can be regarded as a flagship and one of the most prestigious places in Poznań due to its historical and contemporary cultural influence on the city. It is the place where the greatest number of works of art is located in the public space of the city. There are monuments with rich and tragic history, numerous details and sculptures of topmost artistic quality scattered on the elevations of magnificent 19th century tenement houses. The street has unique character and spatial climate because of its turbulent history as well as outstanding festival held on St Martin's Day. Poznań deserves this space but it should not be left in the current disgraceful state.

Translated by the Author

¹⁴ The dates of consecutive protests: 1968 – March 1968, 1970 – December 1970, 1976 – June 1976, 1980 – August 1980, 1981 – the martial law. The date 1981 was placed only in 1991 when the monument was renovated.

¹⁵ An architectural dominant is placed beyond the area of its spatial and scenic influence.

Bibliography

Z. Grot, *Dzieje pomnika Mickiewicza w Poznaniu*, Poznań 1998.

F. Jaškowiak, W. Łęcki, *Poznań i okolice*, Sport i Turystyka, Warszawa 1983.

W. Karolczak *Ulice i zaułki dawnego Poznania. Ulica Święty Marcin*, Muzeum Narodowe w Poznaniu, Poznań 2005.

G. Kodym-Kozaczko *Poznański Ring w przestrzeni miasta. Krótka nauka urbanistycznawedług obyczaju europejskiego*, [w:] *Odkryj Dzielnicę Zamkową*, Wyd. Miejskie Poznania, Poznań 2011, pp. 19–31.

R. Plebański, *Rzeźba pomnikowa w przestrzeni historycznego Poznania*, Wielkopolski Biuletyn Konserwatorski, Vol. IV, 2015, p. 234.

Internet

[1] http://static.myvimu.com/photo/36/61073623_m.jpg

[2] http://echo24.cz/img/576f9766e4b01e403f5f1a6c/1910/1000?_sig=vQmhsanas1ycB9_NghTCutxQpsYo_q9tolgU1sa8QkM

[3] http://echo24.cz/img/576f9766e4b01e403f5f1a6c/1910/1000?_sig=vQmhsanas1ycB9_NghTCutxQpsYo_q9tolgU1sa8QkM

[4] <http://www.poznancyk.com/mapy/poznan/1888.jpg>

[5] <http://lodz.fotopolska.eu/foto/693/693780.jpg>

[6] http://www.bellatorsocietas.pl/data/files/marcin4_1434701768.jpg

[7] http://file2.answcdn.com/answ-cld/image/upload/w_760,c_fill,g_faces:center,fl_lossy,q_60/v1401351322/gyvtjt2gqbut4btnkvic.jpg

*Paweł Szumigala, PhD, Architectural Engineer
Poznań University of Life Sciences
Department of Green Space and Landscape
Architecture*